
NIEUWE GEGEVENS OVER LIEVEN DE STOEVERE EN DE WAPENSCHILDEN VAN DE ORDE VAN HET GULDEN VLIES (1445?)

Wie thans geniet van de pracht en de praal van het koor in de Gentse St.-Baafskathedraal kan als laatste restant van het zevende kapittel van de Orde van het Gulden Vlies gehouden in deze kerk, nog de 30 blazoenen bewonderen boven het rijk gesculpteerde koorgestoelte. Oorspronkelijk waren deze wapenschilden ingewerkt in de dorsalen van het koorgestoelte of erboven geplaatst (1). De vorstelijke schilden (\pm 137 x 106 cm., 128 x 74,5 cm.) zijn merkelijk groter dan deze van de Vliesridders (101 x 50,5 cm.). Nochtans moet het bij de aanvang de bedoeling geweest zijn om de helft van de blazoenen

rechts van het koor op te stellen en de andere helft links, daar de helmen van de ene reeks naar links en van de andere reeks naar rechts gewend zijn. De helmen van de vorstelijke wapens werden frontaal geplaatst. Bovenaan deze panelen treft men telkens de naam van het ordelid aan en onderaan de bijhorende titel. Hoewel gerestaureerd of overschilderd mogen we aanvaarden dat de oorspronkelijke letters in het nieuwe humanistische schrift uitgevoerd waren (2). Mogen we hierin opnieuw een bevestiging zien van de voorliefde van Filips de Goede voor de klassieke oudheid en haar heersers? We behouden dan ook om deze reden de schrijfwijze van de opschriften :

(Naamlijst I) TRÈS-HAUT, TRÈS EXCELLENT TRÈS MAGNANIME ET TRÈS-PUISSANT PRINCE PHILIPPE, PAER LA GRACE DE DIEU, DÛC DE BOÛRGOGNE, DE LOTHIER DE BRABANT ET DE LIMBOÛRGH, COMTE DE FLANDRE, D'ARTOIS, DE BOÛRGOGNE PALATIN, ET DE NAMUR, MARQÛIS DU ST. EMPIRE, SEIGNEUR DE SALINS, ET DE MALINES : Filips de Goede, stichter van de orde in 1430.

(N. 38) MESSIRE CHARLES, DÛC D'ORLEANS, ET DE VALOIS, benoemd te Sint-Omaars in 1440.

(N. 5) MESSIRE ROLAND, DE ÛTKERCKE, Seigneur DE HEMSRODE ET DE HERSTRÛNT TRÉPASSÉ, benoemd bij de stichting in 1430; overleden derhalve zonder helm, alleen met riem.

(N. 7) MESSIRE DAVID, DE BRIMEU, Seigneur DE LIGNÿ, benoemd bij de stichting in 1430.

(N. 9) MESSIRE JEAN, DE LA CLÛTE, Seigneur DE COMMINES, TRÉPASSÉ, benoemd bij de stichting in 1430; met riem.

(N. 13) MESSIRE GUILLEBERT, DE LANNOÿ, Seigneur DE WILLEVAL ET DE TRONCHIENES, benoemd bij de stichting in 1430.

(N. 16) MESSIRE ANTOINE, Seigneur DE CROÿ, COMTE DE PORCIEN, Seigneur DE RENTÿ, benoemd bij de stichting in 1430.

(N. 19) MESSIRE JÂQÛES, DE BRIMEÛ, Seigneur DE GRIGNY, benoemd bij de stichting in 1430.

(N. 22) MESSIRE PHILIPPE, Seigneur DE TERNAÛT, ET DE LA MOTTE, benoemd bij de stichting in 1430.

(N. 24) MESSIRE JEAN, Seigneur DE CREQÛÿ, ET DE CANAPLES, benoemd bij de stichting in 1430.

(N. 26) MESSIRE FREDERIC DIT VALERAN COMTE DE MEVRS, benoemd te Rijsel in 1431.

(N. 29) MESSIRE JEAN, DE MELÛN, Seigneur D'ANTOING ET D'ESPINOÿ, benoemd te Brugge in 1432.

(N. 33) MESSIRE BAÛDOT DE NOÿELLES, Seigneur DE CASTEAÛ, benoemd te Dijon in 1433.

(N. 34) MESSIRE JEAN, B DE LUXEMBOURG, Seigneur DE HAÛBOÛRDIN, benoemd te Dijon in 1433.

(N. 25 of 37) MESSIRE JEAN, Seigneur DE NEUF CHATEL ET DE CHATEL SUR MEÛSELLE, wellicht niet Jean de Neufchâtel benoemd bij de stichting in 1430 en overleden in 1433, maar mogelijk Thibaut de Neufchâtel benoemd te Dijon in 1433.

- (N. 40) MESSIRE JEAN, DÛC D'ALENCON, COMTE DE PERCHE, benoemd te Sint-Omaars in 1440.
- (N. 43) MESSIRE FRANCOIS, DE BORSELÉ, COMTE D'OSTREVAULT, benoemd te Gent in 1445.
- (N. 45) MESSIRE HENRI DE BORSELE, Seigneur DE VERE, COMTE DE GRANDPRÉ, benoemd te Gent in 1445.
- (N. 47) MESSIRE DRIEU, Seigneur DE HÛMIERES, benoemd te Gent in 1445.
- (N. 42) TRES HAÛT ET TRÈS EXCELLENT ET TRES PÛISSANT PRINCE DON ALPHONSE, ROY D'ARRAGON V. DÛ NOM, benoemd te Gent in 1445.
- (N. 4) MESSIRE JEAN Seigneur DE ROÛBAIX ET DE HERSELLES, benoemd bij de stichting in 1430.
- (N. 6) MESSIRE ANTOINE, DE VERGÿ, COMTE DE DAMPMARTIN, TRÉPASSÉ, benoemd bij de stichting in 1430; met riem.
- (N. 8) MESSIRE HÛGÛE, DE LANNOÿ, Seigneur DE SANTES, benoemd bij de stichting in 1430.
- (N. 12) MESSIRE JEAN, DE LA TRIMOÛILLE, Seigneur DE JONVELLE, benoemd bij de stichting in 1430.
- (N. 14) MESSIRE JEAN, DE LÛXEMBOÛRG, COMTE DE LIGNEÿ, Seigneur DE BEAÛREVOIR & DE BOÛHAING TRÉPASSÉ, benoemd bij de stichting in 1430; met riem.
- (N. 17) MESSIRE FLORIMOND, DE BRIMEÛ, Seigneur DE MASSINCOURT TRÉPASSÉ, benoemd bij de stichting in 1430; met riem.
- (N. 20) MESSIRE BAÛDÛIN, DE LANNOÿ, DIT LE BEGÛE, Seigneur DE MOLEMBAIS, benoemd bij de stichting in 1430.
- (N. 21) MESSIRE PIERRE, DE BEAÛFROIMONT, Seigneur DE CHARNÿ, ET DE MONFORT, benoemd bij de stichting in 1430.
- (N. 23) MESSIRE JEAN, DE CROÿ, Seigneur DE TOÛR SÛR MARNE, benoemd bij de stichting in 1430.
- (N. 27) MESSIRE SIMON DE LALAING, Seigneur DE HANTES, benoemd te Rijsel in 1431 (afb. 157).
- (N. 31) MESSIRE JEAN, DE VERGÿ, Seigneur DE FONVENS, ET DE VIGNORRÿ, benoemd te Dijon in 1433 (afb. 158).
- (N. 35) MESSIRE CHARLES, DE BOÛRGOGNE, COMTE DE CHÂROLOIS, benoemd te Dijon in 1433 (afb. 159).
- (N. 36) MESSIRE ROPRECHT, COMTE DE VERNENBURG TRÉPASSÉ, benoemd te Dijon in 1433; met riem.
- (N. 39) MESSIRE JEAN, DÛC DE BRETAGNE, COMTE DE MONTFORT TRÉPASSÉ, benoemd te Sint-Omaars in 1440; met riem.
- (N. 41) MESSIRE MATTHIEU, DE FOIX COMTE DE COMMINGES, benoemd te Sint-Omaars in 1440.
- (N. 44) MESSIRE REGNAULD, Seigneur DE BREDERODE ET DE VIANE, benoemd te Gent in 1445.
- (N. 46) MESSIRE JEAN, Seigneur ET BER D'AUXI, benoemd te Gent in 1445.
Blanco wapenschild zonder opschrift.

Dhanens (o.c.) vermeldt dat de reeks van 1445 zou uitgevoerd zijn door Hugues de Boulogne, schilder in dienst van Filips de Goede. Ook Van De Wiele vermeldt dat deze blazoenen geschilderd werden door deze hofschilder (4). In het archief van de kathedraal vonden we geen enkel document dat betrekking heeft op deze ceremonie, m.a.w. we vonden dan ook geen enkele bewijsvoering die bevestigde dat Hugues de Boulogne de auteur was van deze wapenschilden. De reden van deze toeschrijving vonden we wel terug in de Brugse catalogus van de tentoonstelling over het Gulden Vlies in 1907 (5). Daar de Boulogne de wapenschilden vervaardigde voor het tweede kapittel van deze orde gehouden in 1432 te Brugge (verdwenen tijdens de Franse omwenteling), alsook - in samenwerking met zijn zoon Jean - voor het achtste kapittel te Bergen, werd zonder enige reden aanvaard dat Hugues de Boulogne wel eens de auteur zou kunnen zijn van de Gentse reeks. In de inventaris van de in beslaggenomen manuscripten in 1568 door Nicolas de Harmes (6) wordt vermeld : "*Een geschrifte geintituleert : Marché fait aujourd'hui xvje de mars entre Thoison d'Or et Lieven de Sloovere pour neuff tableaux des armes des chevaliers de l'ordre qui deffailent pour accomplir le septiesme chappitre, etc.*". Nicolas de Harmes was destijds boodschapper van de orde geweest. Het valt op dat het grootste deel van de in beslaggenomen boeken betrekking hebben op de heraldiek. Belangrijk is zeker en vast de vermelding dat Lieven de Sloovere de auteur is van negen blazoenen gemaakt voor het zevende kapittel van de Orde van het Gulden Vlies, m.a.w. van de wapenschilden die thans prijken in het koor van de Gentse St.-Baafskathedraal. Lieven de Sloovere was een Gents schilder, die in de literatuur beter bekend is geworden onder de naam Lieven de Stoovere of Stoevere. Van deze kunstenaar is geen enkel bekend werk tot ons gekomen. Alhoewel men in de 16de eeuw blijkbaar nog zeer goed wist wie de auteurs waren van vorige eeuwse kunstgewrochten, willen we hier toch de mogelijkheid onderzoeken of deze schilder inderdaad in aanmerking kan komen als maker van de hoger vermelde blazoenen. De documenten waarin de kunstenaar vermeld wordt zijn te dateren tussen 1468 en 1491. Te oordelen aan de opdrachten mogen we met zekerheid aanvaarden dat hij reeds in 1468 beschouwd werd als een belangrijk kunstenaar en al een verdienstelijke loopbaan achter de rug had (zie verder). Anderzijds moeten we stellen, indien hij de auteur is van de blazoenen, dat hij in 1445 meerderjarig (= 25 jaar) moet geweest zijn; ook het feit dat hij niet vermeld wordt als Liefkin wijst hierop. De kunstenaar zou dan minimum een loopbaan van 46 jaar gekend hebben en minstens 61 jaar geweest zijn toen hij overleed. Met uitzondering van enkele kunstenaars, zoals Agnes en Lieven van den Bossche, viel het ons op dat in die periode de meeste Gentse schilders een veel kortere loopbaan kenden. Merkwaardig is het feit dat Lieven in de familiale akten van kort na het midden van de eeuw (zie verder) niet vermeld wordt. Ondanks dit alles is er op dit ogenblik geen enkel weerlegbaar feit dat bevestigt dat hij onmogelijk de auteur van de blazoenen kan zijn. We moeten er ook rekening mee houden

dat de hoger vermelde Nicolas de Harmes duidelijk interesse had voor heraldiek en niet in het minst voor deze van de Orde van het Gulden Vlies. Dat de naam Lieven de Stoevere in het midden van de 16de eeuw nog bekend was, blijkt uit het feit dat Marcus van Vaernewijck (7) het altaarschilderij van de pijnders in de St-Niklaaskerk gewijd aan de naam Jezus, dat geschilderd werd door Lieven de Stoevere, nog vermeldde. De vraag is nu om welke schilder gaat het hier, om de hoger vermelde kunstenaar, of om een homonieme schilder werkzaam in het begin van de 16de eeuw, of om die zijn zoon Lieven, die eveneens schilder was (8). Om het geheel af te ronden vermelden we hierbij nog de schilder Lieven de Sloovere, zoon van Anthoon, die voorkomt in de 19de eeuwse falsificatie van het Gentse gildeboek van de St.-Lukasgilde (9). Om uit deze verwarring te geraken zullen we hierna eerst een biografische benadering geven gebaseerd op bekende feiten van Lieven de Stoevere de Oude, m.a.w. de vooropgestelde auteur van de blazoenen.

Lieven de Stoevere

Lieven de Stoevere was een lid van een zeer belangrijke Gentse kunstenaarsfamilie (10), die in de loop der eeuwen ook nog vermeld werd als de Stoevere (11) of als de Scoenere (12). Opvallend is wel het feit dat we van geen enkel familielid de opname in het Gentse schildersgild konden terugvinden. Mogelijks werden zij vrijgesteld omdat ze behoorden tot de begoede burgers die waarschijnlijk zoals in andere steden vrijgesteld werden en het kunstenaarsschap mochten uitoefenen als hobby. Dat deze familie rijk was blijkt uit hun bezittingen. Zij hadden o.a. een godshuis aan de Nederpolder te Gent. Houdt deze stichting soms een verband met de door de grootvader van Lieven, Gerard samen met zijn broer Jacob en zijn vader Wouter, in 1369 geschaakte jonkvrouw? Zij werden dan ook veroordeeld tot het betalen van 100 lb. gr. huwelijksgift. Gerard de oprichter van het godshuis werd in 1384 als wever of als lakenhandelaar (13) vermeld. Het godshuis bood onderdak aan "*mersmannekens*" of kinderen van marktkramers. Opvallend is dat Antoon de Stoevere op 20 januari 1456 (n.s. 57) als enig kleinkind van Gerard vermeld werd (14). Toen in 1468 de overige kleinkinderen van Gerard de Stoevere, nl. de schilder Lieven, zijn broer Jan en zijn zuster Kathelijne met haar man Jan Paers, alsook Margaretha met haar man Ghijselbrecht vanden Dale, het slecht onderhouden godshuis verkochten, was Anthoon al overleden. Zijn weduwe Claren was reeds hertrouwd met Pieter van Herweghe en hun kinderen Jan en Katharina de Stoevere waren nog minderjarig.

Het godshuis werd verkocht aan de vermaarde Italiaan Pieter de Villa (15). Over de ouders van Lieven de Stoevere vonden we geen informatie. Mogelijks was hij de zoon van de schilder Jan de Stoevere, de leerling van Robert Campin (16). De Potter, die onze schilder verwart met zijn homoniem Lieven de Jonge, vermeldt verkeerdelijk dat onze schilder in 1468 gehuwd was met Elisabeth Gheerolfs. Ook De Potters vermelding dat Margaretha, de zuster van Lieven,

in die periode (1468) non was in het St-Brigittaklooster te Dendermonde is een verkeerde interpretatie. Deze kloosterlinge was de zuster van schilder Lieven de Jongere en dochter van Lieven de Jonge (17).

Lieven de Oude moet een zeer belangrijke schilder geweest zijn, want in 1468 is hij werkzaam voor het huwelijk van Karel de Stoute te Brugge, waardoor hij behoorde tot "*les meilluers ouvriers du pays, tant pointres (=peintres) comme autres*" (18). Hij ontving hiervoor 10 d.gr. per dag. Opvallend is hierbij dat zijn Gentse collega's, die eveneens werkzaam waren voor dit huwelijk, bijna allen deel uitmaakten van het bestuur van de Gentse schildersgilde. De meesten onder hen hadden ook reeds opdrachten uitgevoerd in het Gentse Prinsenhof of werkzaam geweest voor de Gentse magistraat. Noemenswaardig is het feit dat talrijke leden van de familie de Stoevere belangrijke functies waarnamen in de St-Lukasgilde van de Arteveldestad (19).

Op 22 februari 1477 kocht Lieven de Stoevere een lijfrente van Andries Scatteman (20). Samen met Barthelemeus van der Linden en Mathijs van Roden trad hij op als borg voor Arend van den Hautere, fs. Vrancx, tijdens die zijn opname op 30 oktober 1480 in het Gentse schildersgild (21). Eén jaar later werd er op Lieven een beroep gedaan om de huizen aan de Gentse Groentenmarkt op te smukken (22). Zijn faam als heraldisch kunstenaar moet groot geweest zijn, want in 1483-1484 schilderde hij tien schilden met het wapen van Filips de Schone (23). Een gelijkaardige opdracht kreeg hij in 1490-1491, nl. het beschilderen van twee wimpels (met de wapens van Vlaanderen en Gent) en de vlaggestokken om te pronken op de "*torren bachten Wallen*". Naast deze vanen moest hij een kruisbeeld in de schepenkamer van het stadhuis stofferen (24). In dezelfde trant was in 1484 de opdracht om - samen met Arend vanden Haute - de vier leeuwen van de schandpalen op de Groentenmarkt te beschilderen (25). Als borg voor Jan Spierinc moet hij samen met Lieven Boone op 9 februari 1484 30 s.gr. betalen (26). Mogelijks was Jan Spierinc in die periode werkzaam in Holland (27). Op 27 augustus 1487 stelde hij zich borg tijdens de opname van de wereldberoemde miniaturist Gerard Horenbout in het Gentse schildersgild (28). De Bruyn vraagt zich zelfs af of Horenbout niet zijn opleiding zou genoten hebben in het atelier van de Stoevere (29). In 1490-1491 deden de schepenen opnieuw beroep op zijn decoratieve capaciteiten en vertrouwden hem de stoffering van de oude en nieuwe ijzeren lantaarn in het stadhuis toe (30). Wanneer Lieven de Stoevere overleed is niet meer te achterhalen, doch mogen we zijn sterfdatum hoogstwaarschijnlijk kort voor de eeuwwisseling plaatsen.

De verdere lotgevallen van de blaoenen

Voor de naderende Beeldenstorm werden de panelen in de 16de eeuw in veiligheid gebracht. Omstreeks 1584-1585 werd opdracht gegeven aan Arent van Wynendale om deze blaoenen te reinigen (31). In 1611 werden ze ingewerkt in het nieuw koorgestoelte van Jean de la Porte, doch niet in goede

volgorde. Er ontbraken trouwens ook 16 blazoenen (32). In 1771 werden ze gerestaureerd en geplaatst in het huidige koorgestoelte, samen met de twee kartouches met de gedenkschriften (33). Deze laatste twee panelen samen met deze met de emblemen en deviezen van de orde zijn thans verdwenen (34). Om ze te behoeden tegen de Fransen werden ze tijdens het Napoleontisch bewind met verf bedekt, maar nadien gereinigd en gerestaureerd. De brand van 1822 had als gevolg dat sommige beschadigd waren. Tijdens de ontpleistering van het kerkinterieur bracht men de blazoenen onder in de crypte. In 1888 werd geopteerd voor een betere plaats. De reeks blazoenen vervaardigd voor het kapittel van de Orde in 1559 werden - na de tentoonstelling "L'art héraldique" in 1889 in de Aula van de Universiteit - in het transept van de Gentse hoofdkerk geplaatst. In 1896 worden er nog blazoenen vermeld in de crypte, waarschijnlijk gaat het hier om de reeks van 1445. Hetzelfde jaar nog werden ze (vermoedelijk) op hun huidige plaats geplaatst (35).

Hiermee hopen we een duidelijk overzicht gegeven te hebben van de geschiedenis van de blazoenen van de Orde van het Gulden Vlies (1445), alsook nieuwe gegevens aan het licht gebracht te hebben, alsook een nieuw en duidelijk beeld gegeven te hebben van een vrijwel onbekende Gentse kunstenaar, die beschouwd werd als de auteur van deze panelen, nl. Lieven de Stoevere. Hierbij bedank ik het personeel van de Rijksuniversiteit, het Stadsarchief en het Rijksarchief te Gent voor hun bereidwillige hulp.

Rudy VAN ELSLANDE

NOTEN

1. E. Dhanens, inventaris van het kunstpatrimonium van Oost-Vlaanderen, De Sint-Baafskathedraal Gent, Gent 1965, blz. 176-180, nr. 42.
2. F. Van Der Linden, Over Letters en schrift, en de beginselen van het schrijven, De Bilt, 1983, blz. 154-155.
3. E. Dhanens, o.c., blz. 178-180.
4. R. Van De Wiele, De Sint-Baafskathedraal te Gent, Gent 1973, blz. 16.
5. Cat. Toison d'Or, Brugge 1907.
6. Brussel, Algemeen Rijksarchief, Reg. rekenkamer nr. III, nr. 22.
7. M. Van Vaerenwijck, De Historie van Belgis die men anders namen mach : den Spieghel der Nederlantscher audtheyd. Waer inne men zien mach als in eenen claere(n) spiegel / veel wonderlicke gheschiedenissen / die van alle oude tyden / over al die weerelt gheschiet zijn : maer bysonder in die Nederlanden..., Gent 1574, dl. II, cap. XI : *In Sente Nicolaus keercke hadden zij (= de beeldenstormers) ooc ter keermesse gehweest... De beste weercken van autaertafelen, dat daer waren, ... Daer naer wasser die tafel vanden name Jhesus, die de pijnders oft zacdraghers onderhilden, ende en was niet qualic ghesneden ende gheschildert platte schilderie van Lievin de Stoevere..., die alle bedorven waren, uutghenomen die te voren uutghedaen waren.*
8. E. De Busscher, Recherches sur les peintres et sculpteurs à Gand aux XVIe, XVIIe et XVIIIe siècles, Gent 1866, blz. 54, 71-72, 294-295; V. Van Der Haeghen, La corporation des peintres et des sculpteurs de Gand. Matricule, comptes et documents (16e-18e siècles), Gent 1906, blz. 6-8.

9. V. Van Der Haeghen, *Mémoire sur des documents faux, relatifs aux anciens peintres, sculpteurs et graveurs flamands*, Gent 1896, blz. 16, 152.
10. K. Vandenbussche, *De Gentse kunstenaarsfamilie De Stoevere*, in : *Ghendtsche Tydinghen*, 1ste jg., 1972, blz. 51-55, 166-168; C. Hulin de Loo, *Vrancke van der Stockt et les de Stoevere*; in : *Bulletin de la Société d'Histoire et d'Archéologie de Gand*, 1908, nr. 1, blz. 8-15; Idem, *Stoevere (de)*, in : *Biographie Nationale*, dl. XXIV, z.d., col. 66-85; L. Maeterlinck, *Hubert van Eyck et les peintres de son temps*, Gent, z.d., blz. 61; F. De Potter, *Gent van den oudsten tijd tot heden, Geschiedkundige beschrijving der stad*, dl. V, Gent, z.d., blz. 215-216, 222.
11. V. Van Der Haeghen, o.c., 1898, blz. 171.
12. E. De Busscher, *Recherches sur les peintres gantois des XIVe et XVe siècles, indices primordiaux de l'emploi de la peinture à l'huile à Gand*, Gent 1859, blz. 101-102, 185.
13. De Potter, o.c., dl. V, blz. 520.
14. *Up den XXe dach van Laeumaent jnt jaer XIIIe sesse ende vijftich comparerde vorsepenen vander kuere jn Ghend Anthone de Stoever als naeste ende baerblijcke ghifter van (den) huuse gheheten Stoevere godts huus, staende ten Polder, bij der Sterre, dat voortijts fonderde ende gaf Gherardt de Stoever, sin grotheere, omme daer jnne te loegierene ende herberghene die arme jonghe mersmannekins; end heeft gheconsentert over hem, sin hoir ende naercommeren Beatrisen Boudins, f. Arendts, te woenene ende haer woenste te hebbene ende te behoudene haer leven lanc gheduerende jnt selve godtshuus, ende dat te besittene ende te ghebruukene met allen den wonsten, baten, ende profijtjen, diere toebehoren, beauden dien dat so ghehouden wert de vors. mersmannekins te loegierene also daer toebehort, ende tvors. huus te haudene tghereke van dake ende weeghe ende voort te gheldene ende weerne de rente, dier huutgaet. Dit was (ghedaen) jnt jaer ende dach als boven;* Gent, Stadsarchief, Jaarregister 1456-1457, f. 37. Dit godshuis had tevens een poort aan de Kwaadham : *Een huus up den Polre, naest eener groter poorte, daer tgodshuus uutcomt, jeghen over Floreyns van Zaemslacht;* Gent, Stadsarchief, Staten van goed, 1453-1454, f. 80 v°.
15. *Kenlic zij etc dat Lievin ende Jan de Stoever, ghebroederen, Ghiselbrecht vanden Dale, ter causen van Mergriete Stoovers, sinen wetteliken wive, Pieter vanden Herweghe, als voocht, ter causen van Claren, zinen wetteliken wive, van Hannekin ende Callekin Stoovers, haren kindren, die zo adde bij Anthonis de Stoever, haren man was, elc van hem zelve, ende voortd. de voorn. Lieven ende Jan, ghebroederen, metgaders den vors. Ghiselbrecht vanden Dale, jn dese zaken vervaende Janne Paers ende Katelinen Stoovers, zinn wijf, haërlieder zustere, eendrachtich commen zijn voor scepenen etc. Ende ute dien dat wilen Gheeraerd de Stoever, huerliedder grootheere, voortijts gaf ende ordonneerde een huus ende stede, alsoot ghestaen es etc. upde Hoochpoort, biden Polder, beneden der Sterre, nu ter tijt Pieter de Villa ghehuust an deen zijde, ende Clays Reynaert, cordewanier an dander, met II s. I den. gr. siaers eerflic luttel min of meer onbegrepen also vele alser uutgaet, daer uutgaende zonder meer comers, ghestoffeert met vier veldekins, omme daer jnne gheherbercht te werdene aerme vremde wandelende kinderen, hemlieden gheneerde met merserien, diemen heet arme coepmannekins, ende die bij nachte daerjn gheherbercht ende bewaert te zine biden ghenen, die tselve huus bewonen ende besitten souden, bider ordonnantien ende gheliefien vanden vors. Gheeraerd de Stoever ende van zinen hoire ende naercommeren. Ende het zo zij, dat vors. huus in hem selven van mueren, daken ende andersins zeere tachter ende te valle staet ende harde quatie ende snoedelic ghestoffeert van bedden omme de vors. vremde coepmannekins te logierne, ende up datter niet haestelic jnne voorzien en worde, zonderlinghe jnde reparacie vanden vors. huuse ende vanden mueren ende daken van dien, dat tselve huus, metgaders der goeder meeninghen ende begheerte vanden vors. Gheeraerd de Stoever angaende den logierne vanden selven coepmannekins ghescepen waren met allen te valle ende nienten te gane*

ende gheelic ende al achter te blivene, so eist dat zij, bij consente ende overeendraghene van elc andren ende bij rade ende advise van hueren maghen ende vrienden, tselve huus ende al trecht ende prerogativen, die zij daeran hadden bij versterften ende successien vanden voors. Gheeraerd de Stooover, huerlieder grootheere, ende an tonderhouden vanden vors. IIII bedden met diesser an cleven mochte, wel ende wettelik upghedreghen ende overghegheven hebben, ende bij virtute van desen draghen up ende gheven overe over hemlieden ende over huerlieder hoir ende naercommeren eerbaren ende wisen Pietren de Ville, fs. Odenijs, diere an alle zijden, voren ende achtere, an ende neffen ghehuust es, omme hem ende zinnen hoire ende naercommeren tvoors. huus ende stede, met sinen toebehoorten, metten eerfliker rente voorscr. daer uitgaende, stappans te anverdene; datte, ende de vier beddekens daertoe dienende, te doen reparereen, vermakene ende onderhoudene, te doen bewonene bij eenen goeden notabelen persoon, hetzij vrouwe persoon ofte andre, die de vremde coopmannekens, al(s) zij daer commen zullen ende ghelogiert te sine, bewaren ende besorghen zal zonder hem of zine naercommers jn andren of breederen last ghehouden of verbonden te sine jn eenigher manieren, het en ware dat hij dadt uut gherecht caritaten ende bij zinen goeden dancke ende vrijen wille doen wilde. Ende waert zo dat de voers. Pietre of zinen naercommers tzelve huus dade bewonen, bij yemende die de goeden lieden vanden ghebuieren niet danckelic ware, ende dat de selve ghebuere redelic cause hadden hemlieden van zulken persoene te beclaghene, so soude Pieter of zine naercommen ghehouden zijn eenen andren ghevoughelic paysivelen persoene daer jnne te stellene. Ende hebben de voors. Stooovers, over hemlieden ende die hem jn dese zaken ancleven, ende over haerlieder naercommers, gherenunciert, ende zijn afghegaen ende bij desen gaen af al huerlieder rechts ende vrijhede vanden voors. huus ende vanden IIII bedden daer jnne te disponeerne ende onderhoudene met diesser ancleven mach, in wat manieren het zij, svoors. Pieters behouf. Hier over stonden als lantheeren vanden vors. huus ende stede her Cornelis Cuuse, pbr., als ontfanghere vanden hel. gheest van ste Jans keerke, ende her Jan vanden Dale, pbr., ter causen van eender capelrie voor se Annen jnde selve kerke, Actum XVIa die Febr. a° LXVIII; Gent, Stadsarchief, Jaarregister 1468-1469, f. I v°.

16. E. Cornelis, De kunstenaar in het laat-middeleeuwse Gent, II, De sociaal-economische positie van de St-Lucasgilde in de 15de eeuw, in : Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent, Nieuwe Reeks, dl. XLII, 1988, blz. 134; L. Maeterlinck, La pénétration française en Flandre, une école préeyckienne inconnue, Brussel-Parijs 1925, blz. 79 wil om die reden ongebaseerd de Meester van Flémalle identificeren met Jan de Stoevere.
17. De Potter, o.c., dl. V, blz. 521. Cfr. *Lieven de Stoevere ende joncvr. Lysbette Gheerolfs, zyne gheselnede, de welcke eendrachtelicken aldaer uut goeder jonsten ende affectien die zy draghende zyn tot zuster Mergriete Stoevers, huerlieder dochtere, gheprofest in Sente Brigitten cloostere, binnen de stede van Dendermonde... Actum 22 february 1570*; Gent, Stadsarchief, Jaarregister 1570-I, f. 159 v°; ...*Lieven de Stoevere, fs. meester Lievens, ... jof. Lysbette Gheerolfs, wed. van den voornoemden meester Lieven, zyne moedere... Actum IX september 1575*; Ibidem, 1575-6, f. 50.
18. De Laborde, Les Ducs de Bourgogne. Etudes sur les lettres, les arts et l'industrie pendant le XVe siècle et plus particulièrement dans les Pays-Bas et le duché de Bourgogne, Parijs 1851, dl. II, 2de vol., blz. 332, 338.
19. E. Cornelis, o.c., blz. 98-99.
20. *Kenlic zij etc dat Andries Scatteman... dat hij heeft vercocht Lievin de Scoenere... 15 s.gr.tsjaers lijfrenten... Actum 22 februaris 1476 (77 n.s.)*, Gent, Stadsarchief, Jaarregister 1476-1477, f. 2.
21. *Kenlic zij allen lieden dat Arent van den Hautere, fs. vrancx, commen es... Jan de Stouvere, dekin vanden ambochte vanden schilders... de somme van X lb. gr. ..., ende boven dien*

- eene zelverine scale van eene troijsscher marc, gheamelgiert metten wapene vanden vors. ambochte... ende voort zijn borghen over hem ende elc overal Bertelmeus van der Linden, Lieven de Stoevere ende Mathijs van Roden; Ibidem, 1480-1481, f. 31v^o.
22. Item Lieven de Stoevere, schildere, die heeft ghestoffeert de huusen ter vischmaerct, de priemen die ghestelt zijn, vergult, de waeyghespa'nen gheschildt ende noch vele ander loeveren vergult, waerup es hem ghegheven CVIII ponden parisiss; Gent, Rijksarchief, Rekening werken St.-Pietersabdij, 1481-2.
 23. Item, betaelt Lieven de Stovere, schildere, van tien scilden van wapenen te scildene vanden hertoghe Philips, te iij gr. tstit, ij s. vj d. gr.; Gent, Stadsarchief, Jaarregister 1483-1484, f. 368.
 24. Item, betaelt Lievin de Stovere, scildere, van twee balsaenen (= vanen) metten schachten (= vlaggestok) te scildene metten wapenen van Vlaendren ende van deser stede, die ghestelt waren up beede de torren bachten wallen, ende van eenen cruuse te scildene dienende in scepenen camere, iij s.vj d. gr.; Idem, Nota's kunstenaars, nr. 97.
 25. Eerst betaelt Arend vanden Haute en Lieven de Stoevere, scilders, van dat zij de vier leeuwen ter vischmaerct verschilt hebben met datter an cleefde, ij lb. xiiij s. gr.; De Busscher, o.c., 1839, blz. 102.
 26. Jacob de coman, als ontfanghere ende tresorier van dese stede, bekende ontfanen hebben- de van Lieven Boone ende Lieven de Scoonere, bescaedde buerghen van Janne Spierincx, de somme van XXX s.g. ter causen ende voer de issueun van dezelve Janne ende scalt... quite. Actum 9 februarius 1484 (85 n.s.); Gent, Stadsarchief, Nota's kunstenaars, nr. 97.
 27. Thieme Becker, Allgemeines lexikon der Bildenden Künstler, Leipzig, z.d., dl. XXXI, blz. 373.
 28. Gheeraert Horenbaut, fs. Willems, es commen voor scepenen, kende ende lijde tachter ende sculdich zijnde Willem Huke als deken in desen jegenwoordeghen tijt van der neeringhe van den schilders binnen der vors. stede van Gent, ende ter selver neeringhen behouf, de somme van x lb. gr. ende eene selveren scale, den boort verghult ende in den bodem gheamelgiert metter wapene van der selver neeringhe, weghende een troeysche maerc, ende dit over de vrijhede van der selver neeringhe van den schilders die hem de selve willem als deken, Augustin de Brune, Berthelmeus van der Linden, meester Jacop van den Echautte ende Lievin van den Hecke, gheswoorene, vercocht hebben met allen den rechten ende vryheden van der selver neeringhen, omme hem die van nu voortan te hebbene ende ghebruuckene ghelijc de andere ghesellen van der selver neeringhe. Dees belooft de selve Gheeraert als coopere de voorn. x l.gr. ende zelveren schalen in der manieren voorscreven te betalene by paymenten, te wetene II lb. gr. ghereet, de schale van nu sent Jansmesse over een jaer, wesende djaer LXXXIX, ende also voort telken sent Jansmesse, XX s. gr., van jaere te jaere deen naer dander achtervolghende toot der vunder betalinghen, altijts in zulken ghelden etc., dat hij bekent ende versekert heeft up hem ende up al tzijne, ende voort zijn borghen over hem ende elc voor al, Lieven Nutinc, vry mets, Simoen van den Damme, vrybarbier, Lieven de Stoevere, vry schildere, Gillis van Pollaer, vry grauweerkere, ende Jan Hebbrecht, vrij tijcwevere. Actum XXVII in ougste LXXXVII; Gent, Stadsarchief, Jaarregister 1487-1488, f. 7.
 29. J.P. De Bruyn, De schilderkunst van de 15de eeuw tot de 17de eeuw, in : Gent 1000 jaar Kunst en Cultuur, dl. I, Gent 1975, blz. 134. Lieven de Stoevere is de enige schilder onder de vermelde borgen. Het komt vaak voor dat een leermeester zich borg stelt voor zijn leerling.
 30. Item Lievin de Stoovere, scildere, van dat hy de voorseyde lantheerne ende ooc de oude lantheerne hanghende int scepenhuus scilded, 3 s.gr. ende Willem Huucker, ghelaes- makere, vanden zelven te ghelasene, 12 s.gr. comt te gadere, 2 lb.3 s. 4 d.gr; Gent, Ibidem, 1490-1491, f. 374v^o.

31. *Item betaelt meester Arent van Wynendaele voor dat hij gheschildert ende gheprumiert heeft zeker paneelen vanden hauden toesoene inden choor, ende dat hy ordonnan van mynen Heeren vander Capittle met quitan xxij sch. gr.*; Kervyn de Volkaersbeke, *Les Eglises de Gand, I, Eglise Cathédrale de Saint-Bavon*, 1857, blz. 124.
 32. E.A. Hellin, *Histoire chronologique des évêques et du chapitre exempt de l'église cathédrale de S. Bavon à Gand; suivie d'un recueil des épitaphes modernes et anciennes de cette église*, Gent 1772, blz. 404.
 33. P.F. De Goesin-Verhaeghe, *Description historique et pittoresque de l'église cathédrale de Saint-Bavon à Gand*, Gent 1819, blz. 3.
 34. E. Dhanens, o.c., blz. 177 : Kervijn, o.c., blz. 140-141.
 35. E. Dhanens, o.c., blz. 177.
-